

Öt év a megyei könyvtárak bibliográfiai tevékenységében

1969-ben és 1970-ben az ország 50 tételt meghaladó önálló bibliográfiai terméséből a közművelődési könyvtárak kerekén 20%-kal vették ki részüket. (Rejtett bibliográfia alig került ki közművelődési könyvtári műhelyből, az 50 tételnél kevesebbet felőlelő „mini”-bibliográfiákat pedig másodfokú nemzeti bibliográfiánk nem regisztrálja.)

Az említett 20%-nak mintegy 60%-át készítették megyei könyvtárakban. A fennmaradt 40%-ot zömmel a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, kis részben néhány — a bibliográfiák készítésében is jeleskedő — városi-járási és szakszervezeti könyvtár kiadványai teszik ki.

S bár másodfokú nemzeti bibliográfiánk lassúsága miatt az általam vizsgált időszak további éveire nézve pontos adatokat felhozni nem tudok, megalapozottnak vélem azt a becslést, mely szerint a megyei könyvtárakban évente 35—40 regisztrált bibliográfia készül.

Az áttekintés időszerúsége

Öt év alatt a megyei könyvtáraknak tehát mintegy 200 jelentősebb bibliográfiai művet köszönhetünk. Ez már önmagában is indokolná az áttekintés időszerúségét. Vállalkozásomra mégsem elsősorban e tény készített, hanem az, hogy az utóbbi évtizedben a bibliográfiai munka — a megyei könyvtárak vonatkozásában is — valahogy *elbújt a tájékoztatás fogalma mögé*, és a kelleténél kevesebb szó esik róla. A III. országos könyvtárügyi konferencia dokumentumaiban és az 1972-ben megjelent szakmai irányelvekben egyaránt a tájékoztatás lép előtérbe.

Tévedés ne essék: ez a jelenség valójában fejlődést hordoz, mert jegyében a megyei könyvtárak bibliográfiai munkája olyan szélesebb tevékenységbe ágyazódik be szervesen, amely a működés egészét meghatározza, s szükséglet- és igényközpontúvá teszi. Ez másként azt jelenti, hogy a megyei könyvtárak korábban sokszor öncélú bibliográfiai vállalkozásai fölött hovatovább eljárt az idő, s a továbbiakban csak valódi, *a társadalmi szükségletekkel-igényekkel igazolt* bibliográfiai teljesítményekkel lehet — csúnya bukások és a hitelvesztés kockázata nélkül — a színre lépni.

Írásomban éppen a tájékoztatás nézőpontjából, a tájékoztatás szükséglet- és igénykritériumait alkalmazva kívánom áttekinteni a megyei könyvtárak bibliográfiai tevékenységének legutóbbi öt évét, s ezáltal egyszersmind ki is emelni a tájékoztató munka e hagyományos, de továbbra is meghatározóan fontos, külön is jól vizsgálható tartományát abból a félhomályból, amelybe belekerült.

A kiindulópont

A Könyvtáros 1966-ban tette közzé *Sallai Istvánnak és Szilágyi Tibornak* Az ajánló bibliográfiai munka ötéves programja című, kétrészes tanulmányát. Ez az utolsó olyan dokumentum, amely a közművelődési könyvtárügy, ezen belül kiemelten a megyei könyvtárak vonatkozásában kizárólag a bibliográfiai munkával foglalkozik, a bibliográfiai munka egészéről ad áttekintést (az 1961-ben tartott gödöllői bibliográfiai konferencia ajánlásai és a Könyvtáros 1964/65. évi ún. bibliográfiai műhely vitájának tanulságai alapján), s egyszersmind azokat az irányokat is megjelöli, amelyekre a megyei könyvtárak bibliográfiai (korántsem csak ajánló-bibliográfiai) munkájának rá kell állnia.

Ezek az irányok a következők:

- a helyismereti tevékenység bibliográfiákkal való alátámasztása;
- a megyei könyvtárak és a hálózatuk állományáról tájékoztatók, kótetkatalogusok megjelentetése;
- a megyei könyvtárak és hálózatuk számára szükséges kisbibliográfiák, ajánló rölapok készítése és megjelentetése;
- önkéntes vállalás és együttműködés alapján ajánló bibliográfiai kézikönyvek létrehozása.

Az azóta eltelt évek eredményeit szemlélve elmondható, hogy a Sallai István és Szilágyi Tibor kívánta irányokra való ráállás megtörtént, bár az akkor megálmodott szervezési és terjesztési konstrukció (kötelező lektorok, több könyvtár rendszeres együttműködései, a hiányok viszonylagosan egyenletes és gyors pótlása, a példány-

szám-megállapítás és a terjesztés problémáinak kiküszöbölése) a vártnál lassabban és máshogy van megvalósulóban. Így például ma már valamire való bibliográfiát általában nem adnak ki *érdemi lektorálás* nélkül, egyre több példa van a *közös munkára* és a bibliográfia-átvételekre, és talán a Debreceni Megyei Könyvtárnak az a vállalkozása, hogy tájékoztató jegyzékek kiadásával közvetítőként lép fel a kiadandó bibliográfiák elégséges, tehát megrendelésre is jutó példányszámának megállapításánál, végre át fogja törni a „csak a hálózatnak legyen elég” gondolkodás korlátait is.

A helyismereti tevékenység bibliográfiai alátámasztása

A legjobb eredmények a helyismereti tevékenység bibliográfiai alátámasztásában, illetve a helyismereti bibliográfiai munka feltételeinek kooperációs úton való megteremtésében (a Lisztes-féle munkaközösség, a veszprémi és a szombathelyi megyei könyvtárak által összefogott, gondozott repertorizálás), metodikájának javításában születtek.

Indokként itt hadd utaljék a Borsod, Komárom és Veszprém megye felszabadulás utáni életét feltáró nagy bibliográfiákra, több regionális folyóirat (Alföld, Borsodi Szemle, Jelenkor, Válasz) megyei könyvtári műhelyben készült repertóriumára, a kurens Vas-bibliográfiára, a Komárom megyei közgyűjtemények helyismereti katalógusára, a Kaposvár-bibliográfiára, illetve két olyan, félig-meddig sikertelen teljesítményre is, mint amilyen a Heves és a Szabolcs-Szatmár megyei sajtóbibliográfia. Ez utóbbiakat azért említem, mert a szakmai kritika keményen megbíráltta őket, bizonyosságául annak, hogy ma már korántsem kell meghatódnunk a jószándéktól, illetve dicsérszünk kielégítően a produkciókat.

Egyébként még a sikeres alkotásokat sem fogadta a szakmai kritika *érdemi megjegyzések nélküli hozsannával*. Hol bizonyos túlbuzjángásokat (pl. a megyei bibliográfiai szintéziseknél), hol a „helyismeretiség” kritériumainak bizonytalanságát (pl. a Kaposvár-bibliográfiánál), hol az elsődleges beosztás problémáit, a mutatók szétaprózottságát és pontatlanságát kifogásolták a bírálók. A kritikák sok olyan elméleti és szerkesztési-gyakorlati ismeretet halmoztak fel, amely lényegesen segítheti a további vállalkozásokat. És nemcsak a helyismereti bibliográfiákra-repertóriumokra vonatkozóan. Örvendetes, hogy a helyismereti bibliográfia körül nemcsak központi szakemberek (Berza László, Fogarassy Miklós, Fügedi Péterné, Páldy Róbert, Sallai István, Szilágyi Tibor és mások), hanem vidékiek is tevékenykednek, sőt meglehetősen markáns vonású iskolákat alakítottak ki (Szegeden Péter László és Gyuris György, Debrecenben Bényei Miklós, Kertész Gyula, Héthy Zoltán, illetve az innen elindult Mándy Gábor).

De hadd lépjek tovább. Az elmúlt öt évben nem voltak elég erőteljesek és hatékonyak a helyi vagy az erős helyi kötődéssel rendelkező alkotók személyi bibliográfiáinak elkészítésére és közreadására irányuló megyei könyvtári törekvések. A jelentősebb személyi bibliográfiák (Buday Dezső, Dugonics, Lukács Károly, Móra, Tornyai, Vajda László, Vaszary stb.) közül a szakkritika a Dugonics-bibliográfiát állította — jogosan — példaként a hasonló vállalkozások elé, mégpedig a racionális és mégis „sokatmondó” bibliográfiai metodika meghonosítása szempontjából.

Az elmúlt öt évben — a Tanácsköztársaság 50. és a felszabadulás 25. évfordulója kapcsán — *számos ünnepi bibliográfia* is megjelent. Ezek túlnyomó részére egy sereg műfaji zavar a jellemző. A zavarok elsősorban arra vezethetők vissza, hogy a bibliografizálásra-repertorizálásra kitűzött időhatárok túlságosan közel esvén egymáshoz, a feldolgozható dokumentumok köre is rendkívül szűk volt. Így azután számos ajánló bibliográfianak látszó kiadvány valójában a kutatók szolgálatára volt — rosszul — „bemérve”, illetve a magukat kutatóknak felkínáló bibliográfiák — információszegénységüknél fogva — tulajdonképpen csak rosszul sikerült ajánló bibliográfiáknak tekinthetők. Ezért — közeledvén a felszabadulás 30. évfordulója — még idejében hangzott el az 1972-ben tartott miskolci helyismereti bibliográfiai értekezlet felhívása, hogy *ünnepelni csak értékes, nagy tájékoztatási értékű bibliográfiákkal szabad*. Reméljük: így lesz.

A kötetkatalógusok és a gyarapodási jegyzékek

Az utóbbi öt évben a „Mi könyveink” típusú általános katalógussal egyetlen könyvtár sem jelentkezett. A korábbi divatos forma, valójában az *Új Könyveknek és mutatóinak* kifejlődése következtében, hirtelen időszerűtlenné vált. Éves megyei gyarapodási jegyzéket — konok következetességgel — a *Szombathelyi Megyei Könyvtár* tesz közzé. A mintaszerűen szerkesztett, Vas megye 12 legfontosabb közművelő-

dési könyvtárának gyarapodását tartalmazó katalógus kétségtelen gyakorlati hasznán kívül az elmélyült, a közművelődési könyvtárak állománygyarapításának fejlődését megállapítani hivatott vizsgálatoknak is tárgya lehet.

Több megyei könyvtár készített kötetkatalógust részgyűjteményeiről, például a kaposvári, a tatabányai, a veszprémi és a szombathelyi megyei könyvtár pedagógiai állományát tárta fel ily módon. Ez összefügg azzal a törekvéssel, hogy pedagógusaink szakirodalmi ellátása minél előbb megjavuljon.

Az irányítás új rendszerére való áttéréstől kezdve divatosá vált a *vezetők tájékoztatása*. Több megyei könyvtár adott és ad ki jegyzékeket vezetéstudományi állományáról és új szerzeményeiről. A vezetés fontosságának felismerése kedvező gyűjtőkörüli következményekkel járt: ráirányította a figyelmet egy korábban alig gondozott szakterület irodalmának szemmel tartására és folyamatos beszerzésére.

A vezetők tájékoztatására irányuló törekvés alakította ki az e tekintetben leg-életképesebb vállalkozást, a *Debreceni Megyei Könyvtár* kurrens tájékoztatóját, ám ennek már semmi köze nincs az újonnan beérkezett könyvek vagy egyéb dokumentumok gyarapodási jegyzékéhez, minthogy teljességre törekvő szignaletikus (jeladó) bibliográfiává fejlődött. Több megyei könyvtár ma már megyei mutációt készít e szolgáltatás nem regionális vonatkozású törzsrészeének átvételével.

Saját folyóiratállományát tüzetes katalógusban csak a *Szombathelyi Megyei Könyvtár* tárta fel. Ezt is példászerűen tette. A többi „folyóirataink—újságjaink” típusú jegyzék kevésbé igényes. Több megyei könyvtár kezdeményezte és adta közre a megyében található szakfolyóiratok jegyzékét, helyesen ismervén fel azt a tényt, hogy a regionális könyvtárközi együttműködés szervezésére és „menedzselésére” egyetlen intézmény alkalmas: a megyei könyvtár. Igaz, van országos jegyzék is, ám a megyeiek egyelőre fűgőbbek.

Ajánló bibliográfiák és ajánló bibliográfiai kézikönyvek

Az ajánló bibliográfiai termés „sztenderd alatti” részét — mint már utaltam rá — nemzeti másodfokú bibliográfiánk nem regisztrálja. Létükről és számukról legfeljebb a *Könyvtáros* hírnagyában lehet tájékozódni, értékük felől pedig esetlegesen összeállt magángyűjteményekben. Tapasztalataim szerint hazánkban ma már sehol sem múlhat el könyvhét, jelesebb esemény, kiemelkedőbb évforduló *bibliográfiai röplapok* megjelentetése nélkül. Még a bibliográfiai munkában leggyengébb megyei könyvtárak is folyamatosan művelik ezt a műfajt. Eljárásukat csak helyeselni lehet, mint ahogy azt is, hogy a röplapok általában jó színvonalú, nemegyszer kifogástalan grafikai köntösben látnak napvilágot. Néha azonban a grafikai köntös színvonala már meghaladja a kiadvány tájékoztató értékét, ami nem követendő példa.

Az ajánló bibliográfiai „regisztrált” darabjait vizsgálva feltűnik, hogy a megyei könyvtárak meglepően alacsony arányban — 1969/70-ben legfeljebb 16—17% erejéig — vállalkoznak természetstudományi és alkalmazott tudományi témák bibliográfiai feldolgozására. Ami e téren szünetelt, az leginkább a középiskolai tanulmányi versenyeknek köszönheti létét. E tekintetben — a központi bibliográfiai segítség hiányában, illetve a témák egy részének regionális kötődése miatt — a megyei könyvtárak „önsegélyre” voltak utalva, sőt még kooperációs megoldás is előfordult (Debrecen — Szombathely).

A társadalomtudományi témákban is a középiskolai tanulmányi versenyek bibliográfiai segítése dominál. A *Kaposvári Megyei Könyvtár* a szakmunkástanulók művelődésének bibliográfiai segítése is vállalkozott. A legszívesebben választott téma az irodalom és a történelem. Némelyik megyei könyvtár — elsősorban a kaposvári és a szolnoki — előszeretettel készít ajánló bibliográfiákat a *pedagógusok számára*.

Érdekes, hogy az ajánló bibliográfiából milyen könnyen nőhet ki olyan referáló-lapszerű kiadvány, mint pl. a Szolnoki Megyei Könyvtár Rövid úton c. pedagógiai irodalmi szemléje. Voltak hasonló — kevésbé sikeres — vállalkozások a népművelők tájékoztatására is, ám ezek létrejöttét inkább az elkötelezettség bizonyításának szándéka ösztönözte, semmint a tényleges társadalmi igény.

Említést érdemel a *Szolnoki Megyei Könyvtár* két kurrens, ajánló bibliográfiának is vehető ötletes kísérlete, a Könyvtári Magazin és a Kaleidoszkóp. Mindkettő alkalmas könyvtárbarát körök kialakítására és összefogására.

Új szín az ajánló bibliográfiai termésben a nemzetiségek számára készített bibliográfia (Pécsi Megyei Könyvtár). *Kevés bibliográfia készült a gyermekek számára*; e tekintetben leginkább a *Miskolci Megyei Könyvtár* jeleskedett (Korok, vallások, istenek, illetve: Gyermekszínadarabok és jelenetek).

Mintaszerű kisbibliográfiákat, sőt; kisbibliográfiai sorozatot produkált az elmúlt öt évben a *szegedi Somogyi Könyvtár*. E bibliográfiák pontos „bemérségükkel” (ki-

nek, mit, milyen célból stb.) tűnnek ki, s példái a metodikai érettség ma már mindinkább kötelező színvonalának.

A Sallai—Szilágyi-féle „sínreállítás” legkevésbé az ajánló bibliográfiai kézikönyvek terén sikerült, hisz valójában egyetlen — miskolci—veszprémi „koprodukción” készült — terméke van e műfajnak, a Bevezetés a művészettörténet irodalmába. Ráadásul ez nem is volt teljesen hibátlan vállalkozás. Az öt év terméséből ezenkívül alig lehet olyan további művet felhozni, amely — ha csak egyetlen műhely terméként is — hasonló funkciókat tölthetne be. E ritka kivételként talán a *Miskolci Megyei Könyvtár* sci-fi bibliográfiája említhető meg, amit azonban csak kis példányszámban, eleve „hiánycikként” publikáltak.

Összefoglalásul

A megyei könyvtárak — eléggé nem dicsérhetően — sokféle bibliográfiai műfajt művelnek, ám egyetlen műfajban sem törekszenek egyeduralomra, vagy akárcsak hegemoniára. Ez nem tette lehetővé, hogy bármelyik műfajt illetően is teljes — országosan jellemző — képet vázoljak fel a megyei könyvtárak bibliográfiai tevékenységének ismertetésével, de hát ez nem is volt céлом. A megyei könyvtári „bibliográfiai valóság” megmutatására törekedtem. Szemlémet csak azzal szeretném még kiegészíteni, hogy a megyei könyvtárak kiadványi tevékenysége — úgyszintén tájékoztató kiadványi tevékenysége — egyáltalán nem korlátozódik bibliográfiai készítésére és kiadására. Csak jelzésszerűen említem meg az évkönyvet, a módszertani útmutatókat és a híradókat, a különféle helyismereti feldolgozásokat (pl. a Petőfi-évforduló kiadványait), a dokumentumköteteket, az eseménynaptárakat, valamint a Somogyi Könyvtári Híradó, újabban a *Somogyi Könyvtári Műhely* által legtisztábban megvalósított adatdokumentációkat.

Talán feltűnt, hogy az általam említett kiadványok többsége Debrecenből, Miskolcra, Szolnokról, Szegedről, Tatabányáról, Veszprémből, Kaposvárról és Szombathelyről származik. A többi könyvtárból — egyelőre — csak hébe-hóba kerül ki említésre méltó teljesítmény, vagy csak az esetek egy részében felettébb problematikus produkciók születtek. Ezekre csupán csinján tértem ki, hisz annak idején a szakkritika nem volt elnéző velük szemben.

Ha már a kritikáról többször is szó esett, el kell mondanom, hogy *csak egyetlen központi orgánunk* — a *Könyvtáros* — vállalkozik a bibliográfiai termés rendszeres és érdemi követésére. A *Könyvtári Figyelőben* az elmúlt öt évben inkább a megyei könyvtárak tájékoztató munkájának egészét értékelő összefoglalók jelentek meg (Szilágyi Tibor tanulmányai az 1969. és 1970. évfolyamban), a *Magyar Könyvszemle* pedig az elmúlt öt év alatt mindössze néhány formális, udvarias ismertetést közölt megyei könyvtári bibliográfiai termékekről. Ez annál is inkább sajnálatos, mivel a folyóirat egyik főprofilja éppen a bibliográfia volna.